

Fra Grundtvig-litteraturen

Enok Mortensen: »Schools for Life«. Udgiver: Danish-American Heritage Society. 1977.

Grundtvig-selskabet har fra forfatteren fået tilsendt Enok Mortensens sidste bog »Schools for Life«. Den har to undertitler, på omslaget »A Danish-American Experiment in Adult Education« og på titelbladet »The Grundtvigian Folk Schools in America«. Hovedindholdet er en skildring af de seks dansk-amerikanske folkehøjskoler, der blev oprettet i U.S.A. og Canada fra 1878 til 1921, og af deres ledere og lærere. Forfatteren betegnes af dr. phil. Kristian Hvidt som »den mest fremstående nulevende autoritet inden for dansk-amerikansk historie«. Han var siden sin ordination i 1929 præst i en række dansk-lutherske menigheder, var lærer ved 3 dansk-amerikanske højskoler, og i et par omgange har han været Fullbright-lecturer på Askov højskole. Han har skrevet flere bøger om dansk-amerikanernes liv og blev i den anledning, da han blev 70 år, udnævnt til dr. theol. af Gustavus Adolphus College.

Nu har han på grundlag af primærkilder (deponeret i Grand View Collegearkivet) og talrige interviews skrevet den dansk-amerikanske højskoles historie, der strækker sig over ca. 60 år. Når skolerne tilsidst måtte bukke under, var det fordi de ikke ville gå over til at blive rene amerikanske skoler. Uden at have grundlag i den danske arv følte højskolens folk sig ude at svømme. Men mellemkrigstidens unge ville være amerikanere.

E.M. giver først en god fremstilling af Grundtvigs tanker og den danske højskoles – især Kolds – gerning. Han lægger vægt på at opridse forskellen på højskolens kostskoleform, og hvad der ellers kaldes voksenundervisning – som man også arbejder med i Amerika. Der kan dog indvendes noget mod den gengivelse af Grundtvigs tanker, som dr. Johs. Knudsen (udgiveren af Grundtvigs »Selected Writings« 1976) citeres for med E.M.s tilslutning: »... without the Christian faith all education and all explanation of life falls short...«. Grundtvig skelnede jo netop mellem den kristne tro, og hvad han kaldte livsoplysning, som troen ikke var en nødvendig forudsætning for. Desuden skulle hverken livsoplysningen eller troen give en »explanation of life«. Livet kunne ikke forklares.

E.M. går omhyggeligt ind på Grundtvigs begreb »folkelighed«, som han erklærer er vanskeligt at oversætte. Det ord og det tilsvarende adjektiv »folkelig« gengives derfor konsekvent uoversat (og spatieret). Han hævder, at »folkelighed« ordret betyder »equality within a people«, og den betydning forekommer ganske rigtigt hos Grundtvig i 30rne, ligesom i 1848: »Folkelighed er et nordisk ord, læmpeligt løser det lighedens gåde«. Men en anden betydning trænger sig frem under indtrykket af den slesvig-holstenske folkelighedsbevægelse: lighed *med* folket, dansk i Danmark, svensk i Sverige o.s.v. Imidlertid tenderer E.M. mod at lade det »folkelige« gå på den jævne form, uden at han dog vil identificere »jævn« og »populær«. F.e. hævder han, at »a folkelig lecture« ikke nødvendigvis skulle være det modsatte af »a religious talk«. Det ville Grundtvig dog ikke have bifaldet. Han skelnede selv mellem de to sagsområder. Ikke desto mindre siger E.M. – sagligt rigtigt – om den folkelige oplysning, at det er en oplysning, der vil »promote, encourage, and develop the inherent, historic and cultural values of the people« – idet man dog må tilføje, at Grundtvig selv ikke brugte ordet »værdier«.

Efter indledningen om Grundtvig og den danske højskole følger skildringen af de

amerikanske højskoler, Elk Horn i Iowa, Ashland i Michigan, Nysted i Nebraska, Danebod i Minnesota, Atterdag i Solvang, Californien, og Dalum i Canada. Det er bevægende at læse om alle disse skoler, deres tit fortvilede kamp for at klare økonomien og få elever, deres lukning og genåbning, deres nedbrænding og genrejsning, og om de begejstrede ledere, der tit samtidig var præster eller måtte ernære sig ved praktisk arbejde, som ind imellem gav op og flyttede andetsteds hen (nogle til Danmark), men som efter flytningen begyndte igen på et nyt højskolearbejde. En beundringsværdig generation! Men også mange lokalkredse ydede store økonomiske ofre for at få deres skole til at overleve.

En enkelt skole – Ashland – oplevede til sidst en kort periode som ren amerikansk højskole under inspireret ledelse (uden løn til forstanderen!), men også den måtte lukke. Danebod højskole eksisterer imidlertid stadig som en slags kulturcenter eller lejrskole – Enok Mortensen fik skolen sat i stand, efter at den i 1941 var blevet opgivet. Fra 1946 har den været centrum for stor aktivitet og har samlet tusindvis af mennesker uanset tro, farve eller folkelig baggrund.

Tragisk er det derimod at læse om nedrivningen af den tomme Atterdag-skole, der blev kondemneret af brandmyndighederne. Der stod så kun en typisk dansk landsbykirke tilbage som minde om den danske fortid. Men efter sidste krig blev det anderledes! En lige så typisk dansk mølle blev bygget af en foretagsom mand og derefter en hel landsby med bindingsværksbygninger og stråtag. Flere vindmøller kom til og butikker med danske varer. I dag besøger busser i mængde »Amerikas danske hovedstad«, og tusinder af turister ser folkedans, drikker Carlsberg øl og spiser æbleskiver, smørrebrød og andet lignende med dansk præg. Kun en mindesten fortæller om den højskole, som engang stod der for at forvalte en levende dansk arv.

Når den dansk-amerikanske højskole måtte bukke under, skyldtes det iflg. E.M., at den så det som sin opgave at omplante den danske højskole til Amerika uden noget forsøg på at tilpasse den på levende måde til de kulturelle og åndelige omgivelser. Amerika forblev for disse skoler »en fremmed verden«. Både lærere og elever blev tilskuere til snarere end deltagere i det amerikanske kulturliv. Dertil kom, at skolerne i modsætning til de danske helt manglede offentlig økonomisk støtte.

E.M. anslår, at 10-12000 unge blev elever gennem de 60 år, skolerne virkede. Noget helt andet er, at de indirekte fik betydning for amerikanske skolefolk, hvoraf nogle rejste til Danmark for at lære af den danske højskole. Som en følge deraf eksisterer stadig to amerikanske skoler, Highlander Research and Education Center i Tennessee og John C. Campbell Folk School i Brasstown, North Carolina. Denne skoles leder (?) John Ramsay var deltager i Grundtvig-selskabets og Det danske selskabs Grundtvigseminar på den internationale højskole i 1972 (hundredåret for Grundtvigs død).

I 1953 søgte en gruppe amerikanere, der var virksom inden for voksenundervisningen, at få oprettet »a Grundtvig Association«, men forgæves. En arbejdsgruppe har dog holdt adskillige konferencer i samme spor både i Europa og Amerika. En anden gruppe oprettede i 1977 »The Folk College Association of America« med det formål at rette opmærksomheden mod de skandinaviske højskoler.

E.M. tror på muligheden af, at en amerikansk folkehøjskole vil kunne blive et middel for U.S.A.s konglomerat af folkeslag til at vinde identitet, ikke blot for det enkelte individ, men også for et amerikansk folk med »en ny national ånd«. Den må da finde »sin egen stemme«, tale sit eget »levende ord« og syng sine egne sange – og på den måde gentage, hvad der voksede frem i Danmark og blandt dansk-amerikanske emigranter.

Kaj Thaning